

MÁGORI KRISZTINA – MUHORAY ÁRPÁD

DVI-team szervezésének lehetőségei a katasztrófavédelem keretei között

Mai modern világunkban a globalizáció kapcsán egyre inkább előtérbe kerülnek a természeti és civilizációs katasztrófák mellett a kriminális, illetve a terrorcselekmények miatti tömegkatasztrófák is. Mindezek az események olyan speciális helyzetet teremtenek – részben a lehetséges halottak nagy száma, részben a körülmények miatt –, hogy nem alkalmazhatók teljes mértékben a személyazonosítás hagyományos megszokott módszerei, miközben egyre jelentősebb igény mutatkozik a gyors, korszerű, tömeges vizsgálatok elvégzésére. A holttestek minél korábbi és lehetőség szerint minél nagyobb biztonsággal elvégzett azonosítása nemcsak igazságügyi, hanem humanitárius, kegyeleti és közegészségügyi szempontok miatt is fontos, de a katasztrófák utáni fertőzések, kialakulható járványok megelőzése okán is szükséges. A tévedések, hibák minimalizálása érdekében kiemelt fontosságú a szakmai protokollok szigorú betartása és a legújabb tudományos eredmények megfelelő alkalmazása.

E multidiszciplináris feladat ellátására hozták létre a már több országban is működő, úgynevezett DVI-*(disaster victim identification)* teameket, amelyek nemcsak az országaikon belül végzik feladatukat, azaz a katasztrófa áldozatainak azonosítását, hanem nemzetközi szinten is bevetethetők a katasztrófa sújtotta területeken a helyi katasztrófavédelem, a rendőri erők, a hadsereg támogatásával. A csoportok munkájában – a feladat összetettsége miatt – a hatóság, a hadsereg vagy a katasztrófavédelem tagjain túl több szakma képviselője is részt vesz, úgymint igazságügyi orvos szakértő (patológus), igazságügyi odontológus, a DNS-vizsgálatokat végző biológus/genetikai szakértő, a daktiloszkópiában jártas szakértő, esetleg radiológus, antropológus és természetesen az őket segítő személyzet.

A leginkább elfogadott és legismertebb post mortem (halál utáni) személyazonosítási protokollt az Interpol dolgozta ki még 1984-ben, majd 1997-ben felülvizsgálták a korábbi sémát¹. A személyazonosításra vonatkozóan igen részletes módszertant dolgoztak ki, amely elsősorban az újjelenomatra,

¹ <http://www.interpol.int/Public/DisasterVictim/guide/guide.pdf>

a DNS-analízisre és a forenzikus fogászati vizsgálatra támaszkodik, de figyelembe veszi az egyéni ismertetőjegyeket és a forenzikus patológiai leletet is. A protokoll részletesen leírja ennek a multidiszciplináris munkának a menetét, egyaránt kitérve a személyi és a tárgyi feltételekre. Ennek ellenére a különböző országok személyazonosításra szakosodott csoportjai által használt metodika – részben az eltérő jogi környezet és körülmények miatt – nem teljesen azonos.

Magyarországon eddig még nem került sor ilyen post mortem személyazonosító team felállítására – bár korábban voltak erre vonatkozó kezdeményezések –, ezért célszerűnek látszik, hogy a külföldön már kidolgozott protokollok alapján, azok honosításával, esetleges átalakításával, az ott szerzett tapasztalatok figyelembevételével sor kerüljön ennek hazai felállítására.

A BM OKF és az ORFK részéről 2005-ben történt egy próbálkozás a New Orleans-i Katrina hurrikán áldozatainak személyazonosítási feladataihoz igazságügyi orvos szakértő csoport összeállítására és a helyszínre küldési javaslat megfogalmazására. Az akkor tervezett csoport orvosi rendőrség állományában teljesítettek szolgálatot, hárman igazságügyi orvos szakértők voltak (*forensic medical examiner*), egyikük pedig fogorvos, mindannyiuknak legalább tízéves szakmai gyakorlatuk volt. Az OKF a csoport parancsnokságát adhatta volna a Nemzetközi Kutató-mentő Tanácsadó Csoport (*International Search and Rescue Advisory Group; Insarag*) által támasztott követelményeknek megfelelő felkészültségű tisztek kijelölésével. Az állományt a rendőrség részéről további egy bűnügyi technikussal lett volna célszerű bővíteni, és így a csapat megfelelően elláthatta volna egy *Interpol DVI Post-Mortem Team* teljes feladatkörét (*criminal investigation, fingerprints, autopsy, odontogram, dental X-ray, written and photo documentation*). A kollégáknak középszintű angolnyelv-tudásuk és számítógép-kezelői ismereteik is voltak. Korábbi munkájuk során napi rendszerességgel végeztek hatósági boncolásokat (*legal autopsy*) az uniós szabályok betartásával (*Harmonisation of Medico-legal Autopsy Rules*), rendőrségi orvosként (*coroner*) pedig helyszíni halottszemlék sokaságát végezték bűncselekményben elhunytaknál.

Mindegyik orvos szakértő végzett már csontvázleletek alapján személyazonosító vizsgálatokat (*forensic anthropology*), rassz-, életkor-, testalkatmeghatározást (*race-, age-, body physique determination*), egyikük az arc-rekonstrukciós technikákban is jártas volt (*facial reconstruction*). Mindegyikük ismerte a csontokból, illetve fogakból történő DNS- (DNA-) mintavételi technikákat. Egyikük az Austrian Disaster Victim Identification

Team tagjaként részt vett Thaiföldön Phuket szigetén a cunami áldozatainak azonosításában.

Végül is az anyagi feltételek szűkössége, a referenciák, igazolások beszerzésének, az angol nyelvű részletes szakmai önéletrajzok elkészítésének rövid ideje, illetve a fogadókészség meg nem erősítése nem tette lehetővé a team felszerelését, elindítását. Később vált ismertté, hogy a Katrina hurrikán áldozatainak azonosítását az Egyesült Államok hatóságai teljes egészében nemzeti hatáskörükben oldották meg.

A halottakra vonatkozó orvosi tevékenység jogi szabályozása

A halottakra vonatkozó orvosi tevékenységet Magyarországon az 1997. évi CLIV. számú, az egészségügyről szóló törvény (a továbbiakban: Eütv.²) XII. fejezete szabályozza. Ennek értelmében a halál bekövetkezését orvosi halottvizsgálattal kell megállapítani. A hazánkban jelenleg hatályos jogszabályok értelmében, ha egy holttest személyazonossága ismeretlen, a halál rendkívüli halálesetnek minősül, és a 34/1999. EüM–BM–IM együttes rendelet³ értelmében hatósági boncolást kell elrendelni. (Az Eütv. és végrehajtási rendelete szabályozza továbbá a kórboncolással kapcsolatos eljárást is, ismeretlen személyazonosságú halott esetén azonban az előbbieik értelmében hatósági boncolás és eljárás történik.)

A hatósági boncolást igazságügyi orvostani szakképesítéssel vagy kórboncoltan szakképesítéssel felruházott, szakértői intézmény alkalmazottjaként dolgozó igazságügyi orvos szakértő végzi [282/2007. (X. 26.) kormányrendelet]⁴. A boncolás részeként vagy kiegészítéseként – a lehetőségekhez mérten – a személyazonosság tisztázását is meg kell kísérelni, vagy a későbbi (például DNS-) vizsgálatok elvégzéséhez megfelelő anyagmintákat kell begyűjteni. Meg kell jegyezni azonban, hogy a személyazonosítás komplex folyamatában nem csak az orvos szakértő vesz részt, abban a hatóságnak és a lehetőség szerint bevont genetikus szakértőnek, fogász szakértőnek stb. is igen fontos feladat jut.

Egy tömegkatasztrófa esetén azonban egészen más jellegű problémák is felvetődnek, így a szakmai protokollokon és a szakma szabályai szerint vég-

2 http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700154.TV

3 http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900034.BM

4 http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700282.KOR

zett munkán túl számos szervezési, logisztikai és nem csak orvosszakmai feladatot kell megoldani. A holttestek esetleges nagy száma, valamint a speciális körülmények miatt az ilyenkor végzett munka jelentősen eltérhet az egyedi esetekben alkalmazott rutintól, ezért egy ilyen esetben alkalmazható protokoll kidolgozása mindenképpen hasznos, sőt szükségszerű lenne. Mivel külföldön már évek óta léteznek a katasztrófák áldozatainak azonosítására létrehozott DVI-teamek, Magyarországon is kidolgozásra vár egy olyan protokoll, amelynek alapján ezek a csoportok felállíthatók. A teamek nemcsak itthoni, hanem külföldön végzett munkára is alkalmasak lennének, ahogy az a nemzetközi gyakorlatból már ismert. Bár a világ különböző országaiban a halottakra vonatkozó eljárás jogi szabályozása jelentősen eltér, a személyazonosítás (és boncolás) gyors elvégzése, a holttestek mielőbbi eltemetése humanitárius és közegészségügyi szempontból mindenütt kiemelt jelentőségű.

A katasztrófavédelemre vonatkozó jogszabályok és azok halottakat érintő részei

A következők rövid áttekintést adnak a katasztrófavédelemre vonatkozó jogszabályokról és az azokban rögzített olyan elvekről, amelyek jelen tanulmány szempontjából jelentősek.

A katasztrófák elleni védekezést hazánkban a 2011. évi CXXVIII. törvény szabályozza (a továbbiakban: Kat.tv.)⁵. Az I. fejezet 2. § (1) bek. szerint a védekezést és a következmények felszámolását az erre a célra létrehozott szervek, az állampolgárok, a polgári védelmi szervezetek, a gazdálkodó szervezetek, a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, az állami meteorológiai szolgálat, az állami mentőszolgálat, a vízügyi igazgatási szervek, az egészségügyi államigazgatási szerv, az önkéntesen részt vevő társadalmi szervezetek, valamint az egyesületek és az erre a célra létrehozott köztestületek, továbbá nem természeti katasztrófa esetén annak okozója és előidézője, az állami szervek és az önkormányzatok bevonásával kell végezni.

A második fejezet értelmében a kormány a katasztrófák elleni védekezést során a katasztrófavédelemmel összefüggő döntéseinek előkészítése, a védekezéssel kapcsolatos feladatok ágazati összehangolása és irányítása érdekében létrehozza a katasztrófavédelmi kormányzati koordinációs szervet, amely legmagasabb államigazgatási szinten koordinálja a védekezést.

⁵ http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900074.TV

A kormány több egyéb, hozzá rendelt feladat mellett dönt a nemzetközi segítség igénybevételéről, illetve külföldi államnak történő segítségnyújtásról. Rendeletben veszélyhelyzetet hirdethet ki, közvetlenül vagy a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter útján irányítja a megyei védelmi bizottságok katasztrófavédelmi feladatainak végrehajtását. Ha a veszélyhelyzet több megyét érint, a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter miniszteri biztost nevezhet ki. Katasztrófaveszély esetén a BM OKF főigazgatója a központi veszély-elhárítási terv szerint azonnal intézkedik az emberi élet, a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak, a kritikus infrastruktúrák védelme, a lakosság alapvető ellátása érdekében. A honvédségi erők bevonása a honvéd vezérkar főnöke, a honvédelemért felelős miniszter vagy a kormány döntése alapján történik.

A megyei, fővárosi és helyi védelmi bizottságok feladatukat a megyei, fővárosi katasztrófavédelmi szerv közreműködésével látják el, illetékességi területükön irányítják és összehangolják a katasztrófavédelmi feladatokat. Ez a feladat a települések szintjén a polgármester irányításával valósul meg.

A Kat.tv. harmadik fejezete rendelkezik a miniszteri irányítás alá tartozó katasztrófavédelmi szervek feladatairól. A katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter⁶ irányítása alá tartozik a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság. A BM OKF egységes felépítésű és vezetésű, központi, területi és helyi szervekből álló rendvédelmi szervezet. Alapvető rendeltetése a magyar állampolgárok élet- és vagyonbiztonságának, valamint a nemzetgazdaság biztonságos működésének védelme – olvasható a testület önmeghatározása a BM OKF 2012. évi Munkaprogramjának preambulumban. Sokrétű feladatai között a BM OKF gondoskodik a nemzetközi segítségnyújtásra kijelölt szervek rendelkezésre állásáról, illetve a külföldi állam katasztrófa sújtotta területeire történő kijuttatásáról.

A Kat.tv. végrehajtására kiadott 234/2011. (XI. 10.) kormányrendelet⁷ (a továbbiakban: kormányrendelet) írja elő a kormányzati koordinációs szerv működésének részletes szabályait, valamint a katasztrófavédelemben részt vevő további szervek feladatait. A katasztrófavédelem irányításának rendjére vonatkozik a 2–4. §, e szerint az egységes szakmai irányítást országos szinten az OKF, megyei szinten a megyei és fővárosi katasztrófavédelmi igazgatóságok, helyi szinten a katasztrófavédelmi kirendeltségek végzik.

⁶ A 212/2010. (VII. 1.) kormányrendelet 37. § q) pontja szerint a kormány katasztrófák elleni védekezésért felelős tagja a belügyminiszter.

⁷ http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900179.KOR

A belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek katasztrófavédelmi feladatait a 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet⁸ (a továbbiakban: BM-rendelet) szabályozza.

A tanulmány szempontjából fontos, hogy a katasztrófák halálos áldozatait tekintetében melyik jogszabály mely szervezetekhez telepít feladatokat.

A katasztrófavédelem integráns részét alkotó polgári védelemnek a feladatait korábban a polgári védelemről szóló 1996. évi XXXVII. törvény⁹ szabályozta. Ma az erre vonatkozó rendelkezések a Kat.tv.-ben található. E szerint a polgári védelem olyan ösztársadalmi feladat-, eszköz- és intézkedési rendszer, amelynek célja katasztrófa, illetve fegyveres összeütközés esetén a lakosság életének megóvása, az életben maradás feltételeinek megteremtése, valamint az állampolgárok felkészítése ezek hatásainak leküzdése és a túlélés feltételeinek előteremtése érdekében. Irányításáért és feladatainak végrehajtásáért a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter felel.

A törvény 52. § h) pontja alapján *a polgári védelmi feladatok közé tartoznak* egyebek között *a halálos áldozatokkal kapcsolatos halaszthatatlan intézkedések*. A törvényben meghatározott polgári védelmi feladatok ellátására központi, területi, települési és munkahelyi polgári védelmi szervezeteket kell létrehozni mint köteles polgári védelmi szervezeteket, amelyekbe nyilatkozatuk alapján önkéntesként is beoszthatnak állampolgárokat.

A BM-rendelet 4. § (1) bek. f) pontja szerint *a rendőrség részt vesz az áldozatok felkutatásában*, míg a kormányrendelet a lakosságvédelem rendszabályait meghatározó VII. fejezetének 56. §-a e tekintetben nem tartalmaz rendelkezést a rendőrség közrend és a közbiztonság fenntartására vonatkozó feladatai között.

Következtetések

Magyarországon az ismeretlen személyazonosságú holttestek esetében hatósági boncolást kell végezni. A jelenleg hatályos jogi szabályozás szerint ezt szakértői intézmény igazságügyi orvostan vagy kórbonctan szakvizsgát tett alkalmazottja végzi. Külföldön – elviekben – bármely, megfelelő képzettségű szakember végezhet személyazonosítást a munkaviszonyára vonatkozó megkötés nélkül. Ha olyan teamet szeretnének felállítani, amely a katasztró-

⁸ http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900048.BM

⁹ http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600037.TV

fák esetén akár itthon, akár külföldön bevethető, kézenfekvő olyan szakembergárda igénybevétele, amelynek tagjai szakértői intézmény alkalmazottjai.

A katasztrófavédelmi jogszabályok két helyen foglalkoznak az áldozatokkal összefüggő teendőkkel. A Kat.tv. szerint a polgári védelem feladatai közé tartoznak a halálos áldozatokkal kapcsolatos halaszthatatlan intézkedések, a BM-rendelet értelmében pedig a rendőrség részt vesz az áldozatok felkutatásában. E két jogszabályhely alapján tehát célszerű, ha a felállítandó DVI-teamek megalakítására rendőrségi, valamint a katasztrófavédelem polgári védelmi feladatrendszerét megoldó erőkből kerül sor.

Jelenleg a katasztrófavédelem központi és területi mentőszervezeteiben az egészségügyi modulok elsődleges célja az életmentés, az egészségügyi, oxiológiai ellátás. E feladatban részt vehetnek a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok idén április elsejétől felállítandó területi egészségügyi, pszichológiai, munkabiztonsági ellátóközpontjai is. Mentési feladatok idején természetesen ők is „találkozhatnak” elhunyt áldozatokkal, de azonosításukat nem a katasztrófavédelem orvosainak kell végezniük.

Az OKF, illetve a megyei, fővárosi igazgatóságok feladata a mentőcsapatok felkészítése, bevetése és irányítása. A Kat.tv. alapján – a nemzetközi segítségnyújtás részeként – a kormány dönt a külföldre delegálásukról. A jogszabály szerint a BM OKF gondoskodik e teamek rendelkezésre állásáról és a katasztrófa sújtotta területre való kijuttatásukról. A mentőcsapatok áldozat-azonosító orvosi komponensét a rendőrségnek lenne célszerű felkészítenie, adott esetben a katasztrófavédelem irányítása alatti hazai vagy nemzetközi bevetésre induló mentőcsapatba delegálnia. E feladat illeszthető lenne a Nemzetközi Kutató-mentő Tanácsadó Csoport által megszabott irányelveknek való megfeleléshez is. A rendőrségnél a katasztrófavédelmi áldozat-azonosító csoport bázisszerve, felkészítésének a helye alapvetően az ORFK Bűnügyi Szakértői Kutatóintézete lehetne. Természetesen e speciális szakmai felkészültséget igénylő orvosi csoportba a feltételek megléte esetén a Magyar Honvédség Állami Egészségügyi Központjából, más egészségügyi intézménytől és igazságügyi orvosi szakértői körből is lehetne jelentkezni. A jelentkezőkről adatbázist kellene vezetni, munkájukra kárhelyi körülmények között szervezetten fel kell őket készíteni, hogy megfeleljenek az Interpol-eljárásnak.

Az anyagi-pénzügyi ellátást a kormányrendelet negyedik fejezete alapján, a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter által vezetett minisztérium költségvetésében lenne célszerű elkülöníteni.

Összegzés

Mindezek alapján kimondható, hogy a magyarországi jogi szabályozás alapján lehetőség nyílna a DVI-teamek felállítására és működtetésére a BM OKF és az ORFK közös szervezésében. Állami szinten e csoportok a nemzetközi segítségnyújtás részeként is bevezethetők lennének. Meghonosítható lenne a külföldön már évek óta használt Interpol-ajánlás, és ezzel egy esetleges katasztrófa következményeinek felszámolásakor nemzetközi minősítésű, logisztikai és orvosi szakszakközökkel felszerelt, a személyazonosításkor előírt vizsgálatok elvégzésére felkészült és bevezethető szakembergárda állna rendelkezésre elsődlegesen a BM OKF központi rendeltetésű mentőszervezetében.